

ישראל בעיניי ערביות: סקירת ספרות

בחרנו לייחד הפעם את המדור 'נדפסו לאחרונה' לספרות אקדמית בערבית על-אודות מדינת ישראל, במטרה להציג לפני קוראי ג'מאעה, על קצה המזלג, את נקודת המבט הערבית על ישראל. מדינת ישראל – כתופעה פוליטית, תרבותית, חברתית וכלכלית – היא אחד הנושאים ה'חמים' ביותר בשיח הציבורי האקדמי במדינות השכנות. ישראל מרתקת ומפחידה את שכניה הערבים; היא מפליאה אותם בעוצמתה ובהצלחותיה, אך גם מעוררת בהם חששות ופחדים, עוינות ומשטמה. יש שם רצון 'להכיר את האויב', אך גם סקרנות ורצון כנים להבין את ישראל. בכל שנה מתפרסמים במדינות אלה עשרות רבות של ספרים שעניינם התופעה הקרויה ישראל. היות שלא נוכל להביא כאן סקירה מקיפה וממצה של כל הפרסומים הללו, בחרנו להציג לפני קוראי ג'מאעה מבחר מצומצם של ספרים בשפה הערבית, אשר ראו אור במהלך השנה האחרונה ואשר זכו לתשומת-לב ולאזכורים רבים. בחרנו להציג רק ספרים העומדים בקריטריונים האקדמיים המקובלים. קוראים החפצים להתוודע לספרים נוספים בנושא, או בנושאים אחרים, יוכלו למצוא מידע רב ערך באתרי האינטרנט הבאים:

www.aljazeera.net/books

www.neelwafurat.com

www.adabwafan.com

1. בִּלְאָל אַל־חֶסֶן, אַל־ח'דָּאע אַל־אַסְרָאאִילִי: רֹאִיָּה פְּלִסְטִינִיָּה לְמַפְאֻדָּאת קַמֵּפּ דִּיוּד וְתֹאבְעָהָ, אַל־מַאֲסָסָה אַל־עַרְבִיָּה לְלִדְרָאסָאת וַאֲל־נִשְׂר, 2003, 130 עמ'.

בִּלְאָל אַל־חֶסֶן, הַתְּרַמִּית הַיִּשְׂרָאֵלִית: מִבְּט פְּלִסְטִינִי עַל שִׁיחֹת קַמֵּפּ דִּיוּד וְתֹצֵאוֹתֶיהָ, אַל־מַאֲסָסָה אַל־עַרְבִיָּה לְלִדְרָאסָאת וַאֲל־נִשְׂר, 2003, 130 עמ'.

הַמַּחְבֵּר טוֹעֵן, שְׂמִדִּינַת יִשְׂרָאֵל, בְּאִמְצָעוֹת כְּלֵי הַתְּקַשׁוֹרֶת שְׁלֵה, הַצְּלִיחָה, בְּתַחְבּוּלָה וּבִהֲטָעִיָּה, לִיַּחַס אֶת כִּישְׁלוֹן הַמַּשְׂאֵלִי בִּינָה וּבֵין הַפְּלִסְטִינִים בּוֹעֵידַת קַמֵּפּ

דייוויד, ביולי 2000, לצד הפלסטיני. במקביל לכך הציגה ישראל את הפלסטינים כמי שהסכימו בשעת משבר לפשרה מרחיקת לכת ואף לויתור על זכות השיבה. המחבר טוען, כי באמצעות מדיניות זו ביקשה ישראל ליצור בלבול ואנדרלמוסיה בצד הפלסטיני והערבי בכלל, ואף להכשיל לגמרי את המשא-ומתן.

2. עזמי בשארה, אל-אנתפאדה ואל-מג'תמע אל-אסראאילי: תחליל פי ח'דס אל-אחדאת', מרכז דראסאת אל-וחדה אל-ערביה, 2002, 298 עמ'.

עזמי בשארה, האנתפאדה והחברה הישראלית: ניתוח במהלך האירועים, מרכז דראסאת אל-וחדה אל-ערביה, 2002, 298 עמ'.

הספר עוסק בסכסוך הישראלי-פלסטיני לאחר כישלון שיחות השלום בקמפ דייוויד ופרוץ אינתיפאדת אל-אקסא, בספטמבר 2000. התקופה היא תקופת מפנה. הסיכויים להסדר פוליטי המבוסס על הסכמי אוסלו הולכים ונמוגים, ומעשי האלימות בין שני הצדדים מתרחבים. המחבר מותח ביקורת על המדיניות שנוקטת ישראל, ששותפים לה, לטענתו, הן הימין והן השמאל הציוני. על-פי תפישתו, מדיניות זו מבוססת על יסודות גזעניים, על כוח ועל שלילת הלגיטימיות הלאומית של העם הפלסטיני.

הספר מחולק לשלושה-עשר פרקים, שבהם: המנצח והמפסיד בבחירות שנערכו בישראל; שחרור המולדת: שחרור האדם; האופק הפוליטי של האינתיפאדה; הערבים בישראל; נפילתו של אהוד ברק; על החרמת הבחירות במגזר הערבי ומינויו של שר ערבי בממשלה; נגד הגזענות; צורה חדשה של אפרטהייד; על רעיון ההגדרה העצמית; לאחר הפלישה, ועוד.

3. מוחמד חסאם אל-דין, דימונה ואל-תובוליפ: אל-עאמלאן אל-וחדאן ללחרב ואל-סלאם בין אל-ערב ואסראאיל, מרכז אל-אהראם ללתר'ג'מה ואל-נשר, 2003, 400 עמ'.

מוחמד חסאם אל-דין, דימונה והטופולב: שני הגורמים היחידים למלחמה ולשלום בין הערבים וישראל, מרכז אל-אהראם ללתר'ג'מה ואל-נשר, 2003, 400 עמ'.

המחבר מסתמך על עדותו של הגנרל אנדרה בופר, שביקר בישראל אחרי מלחמת ששת הימים בשליחותו של נשיא צרפת שארל דה-גול ונפגש עם מפקדי הצבא

הישראלי. לדברי הגנרל הצרפתי, אמר לו יצחק רבין בשעתו, כי אלמלא היה לישראל הכור הגרעיני בדימונה, לא היה ראש הממשלה לוי אשכול יוצא למלחמה בערבים ביוני 1967. לעומת זאת לא היה ראש הממשלה מנחם בגין מסכים לחתום על הסכם שלום עם מצרים ולסגת מסיני, אלמלא הבהירו לו מפקדי הצבא, שאי-אפשר להשמיד את מטוסי הטופולב נושאי הטילים, שהנשיא סאדאת רכש מברית-המועצות ב-1972. מכאן, טוען המחבר, ששני גורמים אלה – הכור הגרעיני בדימונה ומטוסי הטופולב הרוסיים שרכשה מצרים – הם שקבעו במידה רבה את פני המלחמה והשלום בין הערבים לישראל באותן שנים.

4. פֶּדֶל אֶל-נֶקִיב, אֶקְתֹּסָאד אֶסְרָאֵיל עֵלָא מֶשָׂאֶרְף אֶל-קֶרֶן אֶל-חֶאדִי וְאֶל-עֶשְׂרִין, מְאָסְסַת אֶל-דְּרָאסָאֵת אֶל-פֶּלְסְטִינִיָּה, 2002, 256 עמ'.

פֶּדֶל אֶל-נֶקִיב, כִּלְכֵּלַת יִשְׂרָאֵל עַל סֶף הַמָּאָה ה־21, מְאָסְסַת אֶל-דְּרָאסָאֵת אֶל-פֶּלְסְטִינִיָּה, 2002, 256 עמ'.

ספר זה דן במצבה של כלכלת ישראל בתחילת המאה ה-12 ובהשלכותיו על המפעל הציוני בהקשר של תהליך הגלובליזציה ושל תהליך השלום במזרח התיכון. המחבר סוקר את ההתפתחות האיטית, שאפיינה את כלכלת ישראל בשנות הששים, השבעים והשמונים של המאה שעברה, ואת ההאצה שחלה בכלכלה בשנות התשעים, אשר הביאה למעבר של כלכלת ישראל ממשק סוציאליסטי למשק קפיטליסטי. במעבר הזה השתנה מבנה הכלכלה בישראל ממשק המבוסס על תעשייה מסורתית למשק המבוסס על תעשיית הייטק ועל ייצור נשק מתקדם. המחבר דן גם ביחסים הכלכליים של ישראל עם שוקי העולם ומדגיש את פתיחתם של שוקי סין והודו למוצרים הישראליים ואת פתיחת השווקים של מדינות ערב במסגרת תהליך השלום.

5. אַחַמַּד מְסַלְמַאֲנִי, מָא בְּעַד אֶסְרָאֵיל: בְּדֵאִית אֶל-תִּוְרָאָה וְנֵהֵאִית אֶל-סֹהִיּוֹנִיָּה, דָּאֵר מִירִית, אֶל-קֶאֶהֶרָה, 2003, 200 עמ'.

אַחַמַּד מְסַלְמַאֲנִי, לְאַחַר מְדִינַת יִשְׂרָאֵל: רֵאשִׁית הַתַּנ"ךְ וְקֶץ הַצִּיּוֹנוֹת, דָּאֵר מִירִית, אֶל-קֶאֶהֶרָה, 2003, 200 עמ'.

בפתח הספר אומר המחבר, כי ישראל סובלת מאוסף של בעיות ומתאפיינת במשבר חיצוני ופנימי כאחד – בעיות של הגירה מהארץ, בעיות כלכליות וחברתיות ובעיות

של ביטחון קיומי. המחבר אומר, כי מאחר שהציונות הצליחה להגשים את יעדה ולהביא להקמת מדינת ישראל, היא סיימה את תפקידה, ולדעתו, קץ הציונות מסמן גם את סופה של מדינת ישראל.

הספר שלפנינו מורכב משלושה פרקים עיקריים:

הפרק הראשון – לפני הציונות: כאן סוקר המחבר את ארבעת-אלפים שנות ההיסטוריה של שבטי ישראל והיהדות; הפרק השני – ההיסטוריה המסועפת של הציונות: כאן עוקב המחבר אחר התהוות התנועה הציונית והתפתחותה, עד שהצליחה להגשים את יעדה ולהביא להקמת מדינת ישראל; הפרק השלישי – פוסט-ציונות, הוא הפרק המרכזי והחשוב בספר: המחבר בוחן את ההיסטוריה של מדינת ישראל באמצעות דיון ביקורתי בשלושה נושאים עיקריים:

(א) ההיסטוריונים החדשים בישראל. המחבר מתאר את עבודתם של ההיסטוריונים החדשים וקורא להיסטוריונים ולחוקרים ערבים לעשות שימוש בכלים שלהם כדי ליצור תפישה ביקורתית עניינית כלפי הציונות, בניגוד לביקורת המתלהמת ששלטה עד כה בשיח הפוליטי והאינטלקטואלי בעולם הערבי. בדרך זו יתפתח ויתחזק השיח הפוליטי הערבי, שזמן רב הובס בהתמודדות עם השיח הישראלי.

(ב) המזרח התיכון החדש. המחבר טוען, כי בניגוד לעבר, רואה היום ישראל את עצמה כמדינה מזרח-תיכונית, ותפישה זו נועדה להציג את התנועה הציונית באור חיובי.

(ג) הפונדמנטליזם היהודי. כאן דן המחבר בסוגיית היחס בין החילונים והדתיים בחברה הישראלית, ובשאלת יחסה של היהדות לאסלאם, והקשר בין היהדות לנצרות. בסיכום פרק זה אומר המחבר, כי יש להתיחס בתשומת-לב מיוחדת לפונדמנטליזם היהודי ההולך ומתרחב.

6. מוחמד ס'לאח ס'אלם, אל-דימ'קראטי'ה אל-מ'זעומ'ה פי אס'ראא'יל, עין ל'ל'דראס'את, אל-קאהרה, 2002, 307 עמ'.

מוחמד ס'לאח ס'אלם, הדמוקרטיה המדומה בישראל, עין ל'ל'דראס'את, אל-קאהרה, 2002, 307 עמ'.

הספר כולל ארבעה פרקים:

(א) הקמת מדינת ישראל ב-1948: המחבר סוקר שורה של גורמים שהביאו להקמת ישראל. הוא עוסק בתנועה הציונית וביחס בין מנהיגיה בעולם לבין היישוב היהודי בארץ, בהצהרת בלפור משנת 1917 ובהגירה לארץ לתקופותיה.

ב) החיים הפוליטיים בישראל: המחבר דן במפלגות בישראל ובאידיאולוגיות השונות שלהן, והוא מתעכב על ההבדלים בין המפלגות הדתיות לבין המפלגות החילוניות מבחינת יחסן למדינה.

ג) הגזענות וההתנחלות היהודית בפלסטין: כאן מביא המחבר לקט של ראיות מכלי התקשורת הישראליים, שממנו עולה לדבריו כי ישראל נוקטת מדיניות גזענית כלפי האוכלוסייה הערבית החיה בתוכה. כמו כן הוא דן ברעיון הטרנספר.

ד) הדמוקרטיה בישראל: המחבר אומר, שבישראל אין הגדרה אחידה לדמוקרטיה, ואם יש הגדרה, היא מאוד מעורפלת. הוא מביא שורה של דוגמאות, שמהן עולה כי ישראל היא מדינה לא־דמוקרטית על־פי כל קנה־מידה. אחת הדוגמאות שהוא מצטט היא חוק השבות שנחקק ב-1950.

7. עבד אל־ר'פאר אל־ד'ויכ, אַנְבֵּיאַ אַסְרָאִיל אל־ג'דד, דאר מירית, אל־קאהרה, 2003, 448 עמ'.

עבד אל־ר'פאר אל־ד'ויכ, נביאיישראל החדשים, דאר מירית, אל־קאהרה, 2003, 448 עמ'.

המחבר עוסק בפונדמנטליזם היהודי וטוען שהיה לו תפקיד מכריע בהתהוותה של מדינת ישראל ובעיצוב החברה בה. לטענתו, ממשיך הפונדמנטליזם היהודי להשפיע בצורות שונות על אופיה ודמותה של ישראל. חשיבותו של הספר בכך, שהמחבר עוקב אחרי ההתפתחות ההיסטורית של הפונדמנטליזם היהודי, והוא דן בנושא מהיבט סוציולוגי ופוליטי כאחד. הספר מתייחס גם לדיסציפלינות אקדמיות רלוונטיות, והוא מביא את דעותיהם של חוקרים ואינטלקטואלים שונים.

8. עבד אל־ר'ני עמאד, ת'קאפת אל־ענף פי סוּסִילוֹגִיא אל־סִיאסה אל־סְהִיוֹנִיה, דאר אל־טִלְעָה, בירות, 2001.

עבד אל־ר'ני עמאד, תרבות האלימות בסוציולוגיה של המדיניות הציונית, דאר אל־טִלְעָה, בירות, 2001.

המחבר מפתח דיון סוציולוגי אידיאולוגי וטוען, שישראל היא ישות המייצרת אלימות. עובדה זו היא, לטענתו, תוצר לוואי של מבנה החברה הישראלית, אשר קמה ומבוססת על שלושה עקרונות: כוח, התנחלות וגזענות. תרבות האלימות היא מאפיין מרכזי של התנועה הציונית, מפני שהיא משרתת את האינטרסים שלה.

בספר שמונה פרקים: התנ"ך - המיתולוגיה והבסיס של האלימות; התלמוד ותפקידו בהכשרת האלימות; הציונות והפרובלמטיקה של בניית המודל; הפסיכולוגיה של האלימות הישראלית; דילמת הכוח והמנטליות של בזבוז זמן; האלימות הממוסדת והאמצעים לעינוי אסירים; הטרנספור - בין מדיניות מפלגת העבודה לבין הפונדמנטליזם הדתי; פוסט־ציונות.

חסיין אלע'ול